

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата філософських наук
Горохолінської Ірини Володимирівни на дисертацію**

Невмержицької Олени Миколаїни

«Релігійно-філософська естетична аксіологія»,

**подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство**

У часи сучасних глобалізаційних викликів важливого значення набувають пошуки загальної аксіологічної основи для різних релігійних культур. Сьогодні ці пошуки розвиваються не на шляхах віднайдення уніфікованої суми цінностей, а шляхом діалогу. Взаємне відкриття спільного надбання є особливо актуальним тоді, коли мова йде про католицьку і православні культури. Майже тисячоліття важливу роль в конфесійній ідентичності грало взаємне протистояння. У ХХ столітті намітилося суттєве зближення і відбулося значне взаємне пізнання. Зокрема, відкриття традиційної православної естетичної аксіології було таким, що католицький Захід цілком та повністю її прийняв. Сьогодні спостерігаємо прийняття кращими православними теологами початку ХХІ століття основних засад і методологій побудови католицької естетичної аксіології. Все це відбувається на фоні зсуву парадигм у релігійній філософії та християнській теології, на фоні пошуків постмодерних моделей формування і розвитку аксіології взагалі та естетичної аксіології зокрема. В католицькій інтерпретації феноменологічної методології православна естетична аксіологія знаходить нові можливості говорити про єдність добра та краси, тоді як використовувані раніше мови вже стали непопулярними через власну метафізичність. Світоглядна єдність істини, добра і краси передбачає також постійну долученність любові. Ці чотири категорії виступають загальними світоглядними орієнтирами як цінності. Але також вони є і надкатегоріальними властивостями Бога – трансценденталіями. Під останніми розуміють такі властивості, які характеризують Бога не у

якомусь одному аспекті Його діяльності, а в цілому. Божа сутність у трансценденталіях виступає як нерозривна цілісність, єдність, тотожність. Таким чином, краса Бога лише умовно може бути описана окремо від істини, добра, любові. Вся дисертація доводить необхідність для релігійної аксіології нерозривного зв'язку краси з добром, краси з істиною та краси з любов'ю. Але також трансценденталії характеризують і людську діяльність, її найзагальніші риси. Також трансцендеталії можуть служити – вже більш умовно, але цілком надійно – і для опису світової гармонії. Релігійна філософія, навіть у тому варіанті, який розвивав Жак Марітен, йде до пізнання трансцендеталій у Богові від пізнання цих трансцендеталій у людині та світі. Але вже Бальтазар, другий великий теолог, спадщину якого аналізує дисертантка, пропонує розглядати трансцендеталії, в тому числі й красу – одночасно і у Богові, і у людській культурній діяльності. Виникає маятник мислення через аналогію, маятник постійного містико-культурного пізнання краси і у Абсолютному витoku краси і у історичній явленності краси в певних культурно-естетичних формах. Тут естетична аксіологія стає із релігійно-філософської власне теологічною. Разом із тим, це така теологія, що у своєму змісті та формах визначається традиційним релігійно-філософським і метафізичним мисленням, хоча і намагається існувати як постмодерна теологія. Юзеф Тішнер переносить розгляд основних естетичних трансцендеталій у простір міжособистих відносин, і, наприклад, краса Бога описується за аналогією із красою відносин між людиною і Богом, людиною і людиною. Краса стає аналогічною до любові, аналогічною до творчого героїзму генія. Марйон перевертає всю логіку, повертаючись до думки Августина і Томи, яку можна виразити так: якщо потрібно описати, чим є краса світу чи людини, потрібно спочатку виявити якою є краса Бога. Повернення до теоцентричного мислення є важливим через увагу до афектації суб'єкта з боку нескінченного Іншого. Також передбачається, що аналогічною є афектація і для інтерсуб'єктивної спільноти. Ця афектація накладається на афектацію з боку скінченних інших.

Прийняття Бога у його іншості, у його трансцендентній Величі, у його нескінченності робить можливим і розуміння його Краси.

Сучасна православна естетична аксіологія суттєво залежить від досягнутих католицькою теологією результатів. Разом із тим, необхідність естетизації теологічного мислення православ'я сприймає як природну для себе тенденцію, як повернення до власної ідентичності. Можемо сказати, що в православ'ї пізнання через Красу вже давно є пріоритетним у практичному вимірі, а пізнання через Слово – вторинним. Такого роду ситуація спонукає православних богословів з великим ентузіазмом ставитися до сучасних західних богословських теорій щодо краси та інших естетичних цінностей. Розвиток православної естетичної аксіології відбувається вибухоподібно, оскільки відкриття феноменології як методології та відкритість до сучасної західної філософської думки у останньому поколінні православних теологів породили справжній бум досліджень, які були об'єднанні навіть у назвах монографій. Останні обов'язково містили слова «теологічна естетика». Під останньою розумілося як вчення про чуттєво-духовне пізнання смислів, так і вчення про пізнання ідеально даних естетичних цінностей. Православна теологія активно розвиває вчення не лише про естетичне споглядання через зір, а й про естетичне пізнання через слух та через дотик. В цілому нова православна естетична аксіологія центрована не стільки на іконі, скільки на музиці, на голосі, на співі хору. Саме музика, яка виника під час особистої взаємодії релігійної спільноти, стає найважливішим ключем для розуміння особистості себе та особистості іншого, для розуміння краси та величного, для розуміння цінності єдності та цінності розрізнення. Краса музики як динамічна реальність стає метафорою, за допомогою якої тлумачиться краса світу та краса людської особистості, краса церкви та краса соціуму. Мало того, саме мислення Бога розуміється як подібне до музичної мелодії. Існування троїчних персональних відносин у Богові уподібнюється до танцю. Усі ці метафори є важливими, оскільки дозволяють творити нову релігійну естетику, яка не є статичною, але є динамічною та персоналістичною.

Комплексний аналіз ідейного розвитку сучасної християнської естетичної аксіології став можливий завдяки застосування феноменологічної методології. В цілому, аксіологія перейшла на позиції використання феноменології ще в першій половині ХХ століття, і цей перехід видається цілком виправданим. В теології та релігійній філософії аксіологія з позицій феноменології аналізується у зв'язку з потребами етичної теорії, яка розробляє агатологію як нову етику чеснот. Але і естетика не залишається поза увагою релігійних мислителів. Це пов'язано як із традиційними пошуками цілісності людського існування та цілісності пізнання, так із новаторськими намаганнями віднайти єдність естетики та теорії чуттєвого пізнання. Феноменологія чуттєвого сприйняття, розвинута Мерло-Понті та теологія втіленості, створена Бальтазаром, спонукають до заснування таких проєктів, які б передбачали радикально неідеалістичну трактовку релігійної естетики.

Слід сказати, що дисертація викликає певні загальні розмірковування, які є важливими для її тлумачення. По-перше, здається, що можливо краще було б назвати дисертацію «Сучасна християнська теологічна естетична аксіологія». Адже у дисертації показано як релігійно-філософський дискурс переростає у теологічну естетику. Однак, у дисертації доводиться, що ця теологічна естетика є не менше, ніж релігійною філософією нового виду, і тому обмежувати тематику певними рамками недоцільно. Тим більше, що представники теологічної естетики належать до апологетиків постсекулярного мислення і заперечують наявність суттєвого розрізнення між філософією та теологією. Ми це розрізнення визнаємо, але вважаємо, що цілком вірно авторка дисертації характеризує естетичну аксіологію, яку пропонують сучасні теологи, як релігійно-філософську за своєю суттю. По-друге, здається, що можливо було долучити протестантизм як третій інваріант сучасної конфесійної естетичної аксіології. Але нам видається, що протестантизм все ще перебуває у пошуках власної естетичної аксіології доби постмодерну. Зусилля протестантських теологів сьогодні спрямовані переважно на формування етики, а не естетики, політичної теології, а не аксіології.

Водночас, формування цікавих проектів естетичної аксіології в протестантизмі цілком можна чекати, і це спонукатиме і до змін естетичних практик, а отже, може привести до подолання сучасного еkleктизму.

В цілому прекрасне дисертаційне дослідження Олени Невмержицької не оминули деякі недоліки.

1. На наш погляд, детальніших узагальнень вимагає обґрунтування зв'язку католицької та православної естетичної аксіології через призму рефлексії щодо меси/літургії відповідно. Адже такі міркування окрім власне ціннісно-естетичних узагальнень мають потенціал впливу на релігійно-філософську та богословську думку, здатні формувати нові наративи аксіології як такої, а тому сприяли б поглибленню як практичної, так і теоретичної значущості висновків.

2. Продуктивним було б в межах дослідницьких пошуків приділити увагу такому парадоксальному феномену як естетика мовчання, а також змісту та значущості апофатичного досвіду як для сучасної католицької, так і православної аксіології. Це б сприяло і ще глибиннішій розробці власної дослідницької методології, а також урізноманітненню ідейно-теоретичних векторів дослідження.

3. Важливим в контексті досягнення цілісності дослідження є звернення до аналітики впливу на католицьку естетику східних практик, як то дзен-буддизму, що були популяризовані католицьким ченцем Томасом Мертоном.

4. Доволі дискусійним також є питання, котре не знайшло відображення в тексті дисертації: чому високі естетичні теорії богословів не завжди досягають втілення у практиці, і релігійні практики або механічно відновлюють естетику минулого, або створюють християнську естетику гламуру чи навіть кітчу.

Попри висловлені зауваги, представлена робота має значну новизну та значний евристичний потенціал для нових досліджень. Дисертація відрізняється глибиною розгляду проблематики, має новаторський характер та написана із залученням сучасного релігієзнавчого і філософського методологічного інструментарію. Знайомство зі змістом дисертації,

публікаціями авторки та авторефератом дають підставу для загального висновку про те, що робота **Невмержицької Олени Миколаївни «Релігійно-філософська естетична аксіологія»** є самостійним завершеним дослідженням актуальної наукової проблеми, містить наукові досягнення та відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (із відповідними змінами), а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

**Офіційний опонент,
кандидат філософських наук,
асистент кафедри культурології,
релігієзнавства та теології
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича**

I. В. Горохолінська

